

de plaats van ontstaan van die vertalingen aan te duiden, doch we vermoeden dat dit bij de huidige stand van het onderzoek een zeer moeilijke opgave zou zijn. Het ligt misschien aan de aard van het werk - een *status quaestionis* in de vorm van een repertorium - dat bepaalde nochtans cruciale problemen onopgelost zijn gelaten. Vooral bij de vraag van de datering der bronnen volstaat de auteur vaak met het signaleren van de uiteenlopende uitspraken der geleerden. Deze divergenties kunnen soms ver gaan en dat wordt een teleurstelling voor de vorser, die het moet stellen met 'volgens Oppermann is de ons overgeleverde tekst niet het werk van Ruopert zelf...', deze opvatting is vooral door Meilink bestreden', of 'datering tussen 988 en 993, volgens Oppermann een omwerking uit de tweede helft van de 12e eeuw' (3-4) of 'omstreeks 1140-43 volgens Meilink, omstreeks 1215 volgens Oppermann' (6) of, erger nog 'volgens Koppius kort na 1266, volgens Romein eind 15e eeuw' (88)! Soms heeft de auteur wel positie gekozen en gesteld dat deze of gene mening over de datering 'afdoende weerlegd' werd. Positief is bij dit alles dat ze op die manier - en ook soms uitdrukkelijk - op bepaalde lacunes in onze kennis wijst, zoals ook bij sommige werken direct opvalt dat ze nog praktisch onbestudeerd zijn (zie bijvoorbeeld de nummers 274 en 283, beide uit een manuscript in de bibliotheek van de stad Utrecht). De bibliografie die bij elke behandelde bron geciteerd wordt is overvloedig, zonder nochtans volledig te zijn. Zo vragen we ons af of het bij St. Walburga, ook in Vlaanderen zeer bekend, naast het werk van Holzbauer ook niet nuttig ware geweest te verwijzen naar het Engelse werk van Steels uit 1921 (Walburga was uit Engeland afkomstig) en naar andere Duitse werken over deze in Eichstatt overleden heilige, zoals Braun (1927), Riefenstahl (1928) en Bauch (1962, 1967 en 1979) en naar Belgische werken, onder andere van Denorme (1935), Coens (1962) en Notermans (1963). Bij de literatuur over Filips van Leiden ontbreken de baanbrekende studies van R. Feenstra die weliswaar eerder de Leidse jurist dan de Leidse geschiedschrijver betreffen, maar toch heel wat over het leven van de beroemde vicaris-generaal van bisschop Arnold van Hoorn bevatten. Dit voortaan onmisbare *Repertorium* besluit met een lijst van beginwoorden, een lijst der vermelde en bewaard gebleven handschriften, een lijst van afkortingen en een index van plaats- en persoonsnamen.

R.C. van Caenegem

J.A. Coldewey, *De Heren van Kuyc 1096-1400* (Dissertatie Leiden 1982, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland L; Tilburg: Stichting Zuidelijk Historisch Contact, 1982, xxxix + 277 blz., f 48,—).

De heren van Kuyc, in 1096 voor het eerst vermeld met de toenaam 'van Kuyc', vormden één van de belangrijkste adellijke families in het huidige Noordnederland. Dat zij er tenslotte niet in zijn geslaagd een landsheerlijk territorium te vormen, zal vooral te wijten zijn aan het feit dat hun zeer verspreid gelegen bezittingen zo moeilijk tot een aaneengesloten gebied samengevat konden worden. Hun belangrijke positie in de twaalfde eeuw blijkt uit huwelijken met leden van de hoogste adel en uit de functies die zij bekleed hebben. Zij waren tot 1220 stadsgraaf van Utrecht; de familie bracht twee bisschoppen en een elect voort. Maar na 1200 zijn zij geleidelijk achterop geraakt bij de graven (hertogen) van Gelre, Holland en Brabant. Door de toenemende macht van de omringende landsheren en de daarmee gepaard gaande feodalisering van de allodia van de heren van Kuyc brokkelde hun macht steeds meer af. Het jaar 1323 is een belangrijk keerpunt in de geschiedenis van deze familie. Toen werd namelijk hun allodium Grave aan de hertog van Brabant in leen opgedragen. De ontwikkeling, waarbij de heren van Kuyc geleidelijk afzakten van dy-

nasten tot plaatselijke heren, werd voltooid in 1356. Vanaf dat jaar hadden zij ook hun rijksleen, het land van Cuijk, in leen van de hertog van Brabant. De laatste heer van Kuyc werd in 1394 opgevolgd door zijn zuster Johanna. In 1399 werd haar echtgenoot, Willem, bastaard van de hertog van Gelre, door de hertog van Brabant met Grave beleend. Een jaar later, na de ontbinding van het kinderloze huwelijk van Willem en Johanna, verwierf hertog Willem I van Gelre Grave en het grootste gedeelte van het land van Cuijk. Al bleven deze gebieden Brabantse lenen, de feitelijke macht erover berustte vanaf het einde van de veertiende eeuw bij de hertogen van Gelre.

In 1858 verscheen van de hand van J.J.F. Wap een monografie over de *Geschiedenis van het Land en der Heeren van Cuyk*. Hoewel er sedertdien nog wel het een en ander over dit onderwerp gepubliceerd is, met name door H.B.M. Essink, is er reeds lang behoefte aan een volledig nieuwe behandeling. Zeker genealogisch gezien is het boek van Wap reeds lang geheel verouderd. In deze behoefte is nu voorzien in de hier te bespreken studie, waarop de auteur op 68-jarige leeftijd promoveerde. Coldewey is van huis uit econoom, maar reeds van jongs af aan geïnteresseerd in genealogie, een interesse die in dit boek ook nadrukkelijk tot uiting komt: de invloed op de staatkundige ontwikkeling van de heren van Kuyc - aan deze spelling van de naam geeft hij de voorkeur - wordt belicht 'in verband met de genealogische samenhang' (5). Daarbij is gekozen voor een behandeling 'van de faits et gestes van de heren van Kuyc, in chronologische volgorde met vermelding van hun contacten per landgebied' (6). De schrijver heeft daarbij uiteraard de zijtakken van het geslacht, onder andere de graven van Arnsberg en Rietberg, en de bastarden buiten beschouwing gelaten. Samen met H.H.J. Vermeulen publiceert hij een complete genealogie van het geslacht Van Kuyc in het *Maandblad 'De Nederlandsche Leeuw'*.

Minutieus heeft Coldewey zich van zijn taak gekweten. Een imponerende hoeveelheid gegevens over de heren van Kuyc, waarvoor vele archieven geraadpleegd moesten worden, is door hem bij elkaar gebracht en op overzichtelijke wijze gepresenteerd. Hierin ligt de grootste verdienste van dit boek. Vele correcties en aanvullingen op Wap worden aangebracht. Een nieuwe hypothese omtrent de herkomst van de heren van Kuyc uit de omgeving van Geldermalsen in de Betuwe, waar zij ook later nog vele bezittingen hadden, wordt ontvouwd, waarbij de auteur uitkomt op Unroch die rond 1000 graaf in Teisterbant was. In een Excursus wordt tegen Oppermann de echtheid staande gehouden van een aantal oorkonden van het klooster Marienweerd bij Beesd, dat door de heren van Kuyc met goederen werd begiftigd. In bijlagen zijn enkele oorkonden uitgegeven.

Biografisch gezien het best uit de verf komt Jan I, heer van Kuyc van 1254 tot 1308, die vele internationale contacten onderhield en als onderhandelaar en raadsman van vele vorsten een niet onaanzienlijke politieke rol speelde. Hetzelfde kan gezegd worden van zijn zoon Otto, maar onder diens bewind, van 1319 tot 1350, was toch al duidelijk zichtbaar dat de heren van Kuyc zich maar moeilijk konden handhaven.

De gekozen opzet om van elk van de heren van Kuyc hun contacten per landgebied te vermelden, maakt het boek wel overzichtelijk, het heeft echter ook wat afbreuk gedaan aan de leesbaarheid. Verschillende malen worden in een paar bladzijden de contacten met Gelre, Utrecht, Holland, Brabant en Engeland behandeld, met steeds uitvoerig daarbij opgesomd de vele oorkonden, waarin de heren van Kuyc als getuigen zijn opgetreden. Soms zijn ook details opgenomen die een niet genealogisch geïnteresseerde waarschijnlijk zou weglaten (bijvoorbeeld 120, noot 1). Niettemin mogen wij de auteur dankbaar zijn dat hij zijn rijke materiaal over de heren van Kuyc, gedurende lange jaren van studie verzameld, in deze monografie heeft gepresenteerd.

A.D.A. Monna

F.W.J. Koorn, *Begijnhoven in Holland en Zeeland gedurende de middeleeuwen* (Van Gorcum's historische bibliotheek XCVII; Assen: Van Gorcum, 1981, vi + 252 blz., f35,—, ISBN 90 2321 863 9).

Deze Amsterdamse dissertatie, verdedigd bij de hoogleraren Van de Kieft en Van der Gouw, vormt een goed pendant van de studie die P.A. Henderikx in 1977 gewijd heeft aan de oudste bedelordekloosters in Holland en Zeeland. In dat boek was de vraagstelling ingegeven door Jacques le Goff en zijn geestverwanten van de *Annales*, die het verband tussen de ontwikkeling der steden en de vestiging van franciscanen en dominicanen daar onderzochten. Ook bij Florence Koorn staat de relatie tussen begijnen en steden centraal en zij behandelt vooral de institutionele aspecten. Zij interesseert zich nauwelijks voor het ontstaan van de religieuze vrouwenbeweging der begijnen die omstreeks 1200 voor het eerst gesignaleerd werden en de kerkelijke autoriteiten verrasten, want voor dit soort vrouwen waren geeri voorzieningen in de kerk. Er kwamen bovendien twee soorten voor: rustige, gezeten begijnen, vooral in West-Europa en rondzwervende begijnen die bedelden om 'brood voor God' en vaak ketterse ideeën aanhingen. Zij waren talrijk in Zuid-Frankrijk en Italië en in 1312 heeft het concilie van Vienne hen veroordeeld. Deze canon kwam in 1317 in het kerkelijk wetboek terecht en sindsdien hadden ook de rustige, gezeten begijnen het zwaar te verduren. Deze kwamen vooral voor in de Rijnstreek, in Noord-Frankrijk en in de Nederlanden en woonden ofwel gemeenschappelijk in begijnhuizen, zoals te Keulen en in het oosten van Nederland of in afzonderlijke huisjes op begijnhoven zoals in Vlaanderen en Brabant. Ook in de Hollandse en Zeeuwse steden stond sinds de dertiende eeuw een aantal begijnhoven. De schrijfster toont aan dat er in acht Hollandse en Zeeuwse steden vóór het jaar 1317 dergelijke begijnhoven aanwezig waren en zij waren daarin de oudste religieuze instelling voor vrouwen, ouder dan de normale vrouwenkloosters. Daarnaast waren er dan nog drie begijnen-instellingen op het platteland, maar die zijn wat problematisch. De stedelijke begijnhoven konden in de dertiende eeuw gedijen dankzij de actieve steun van de graven van Holland, net zoals dat bij de bedelorden het geval was. Ook tijdens de periode van vervolging van 1317-1323 hebben deze graven de begijnen de hand boven het hoofd gehouden. Omstreeks 1400 kwamen er vervolgens nog vier begijnhoven bij in Amsterdam, Heusden, Brielle en Rotterdam, steden die zich wat later ontwikkeld hadden, met daarnaast nog twee vestigingen in Leiden, het Pancras- en het Pieter Simonsz.-begijnhof, die de naam begijnhof eigenlijk niet verdienen volgens de schrijfster. Na 1572 zijn de meeste begijnhoven ter ziele gegaan. In Amsterdam en Haarlem bleven ze echter bestaan en boden aan katholieke meisjes nog een mogelijkheid voor een soort religieus leven temidden van de protestanten.

Florence Koorn maakt zoals gezegd weinig woorden vuil aan de oorsprong van de begijnenbeweging, zij spreekt wel even over de boeken die zij lasen en over hun economische betekenis. Iets meer belangstelling heeft ze al voor de herkomst van de begijnen, maar vooral de institutionele aspecten interesseren haar. Zij toont door een minutieus en nauwkeurig archiefonderzoek dat het mogelijk is daar greep op te krijgen en zij komt zelfs tot een definitie van wat een begijnhof is. Een begijnhof was een stichting met een doel, een vermogen en een bestuur. Het doel was vrome vrouwen zonder kloostergeloften een godvruchtig leven te laten leiden. Het bestuur bestond uit één of twee meestersen die ofwel voor een beperkte tijd ofwel voor hun leven werden gekozen en een raad van ervaren begijnen naast zich hadden. Het begijnhof was verder een stadje in het klein, omgeven door een gracht en afgesloten door één of meer poorten. De vrouwen woonden en aten afzonderlijk in aparte huisjes die hun eigendom waren. Er was ook een eigen kapel, in drie ge-